

crтана postojeća pitanja vezana uz probleme druge generacije.

Počelna migracijska politika bila je usmjerena prema tržištu rada; društvena pitanja stranih radnika nisu se postavljala. Taj proces otpočeo je tek sedamdesetih godina. Strana migracija uzimala se kao privremena i povratna. Poslije 10 ili 15 godina provedenih na privremenom radu u inozemstvu, postalo je očito da se početna privremenost polako pretvara u izrazito dug ili čak trajan ostanak u zemlji prihvat. Savezna vlada i vlade pokrajina SR Njemačke pokušale su zakonski definirati stav prema migrantima, jer je postalo očito da vladajuća proklamacija kako SR Njemačka »nije useljenička zemlja« ne može razriješiti narasle probleme. (Općenito gledano, evropske migracije uzimaju se kao radne, a ne useljeničke.) Nasuprot tome uočeno je da se strani radnici ne vraćaju i da se ne kane ubrzo vratiti u zemlju porijekla. Izlaz se pokušao naći u rotaciji ili integraciji stranih radnika. Pooštavanjem različitih zakonskih uvjeta za dobivanje dozvole boravka ili radne dozvole vrši se selekcija na poželjne i nepoželjne. Odozbravanjem radnih i boravišnih dozvola određenom profilu mladih osoba (viših stupnjeva kvalifikacije) vlada SR Njemačke pokušava aktivno kreirati svoju demografsku budućnost.

U otvorenom procesu integracije autor navodi neke interesantne posljedice koje je moguće izazvati diskriminacijskom politikom prema migrantima. Prihvatanjem samo onog dijela omladine migranata koji posjeduje neku kvalifikaciju, odobravanjem dolaska u SR Njemačku samo djeci mlađoj od 16 godina i tretiranjem djece rođene u SR Njemačkoj — Nijemcima, javlja se mogućnost stvaranja podvojenosti unutar samih obitelji. Ako je jedno dijete rođeno u zemlji porijekla a drugo u SR Njemačkoj, iako čine jednu obitelj, zakonski se strogo razlikuju.

Taj i drugi problemi samo su fragmentalno navedeni, jer autor nije ni pokušao (niti mogao) dati odgovor na svaki od njih.

Očito je da je ovo jedna iscrpna analiza položaja u kojem se trenutno nalazi druga generacija migranata. Svaki od naznačenih problema potkrijepljen je statističkim podacima, čime se ne postiže samo vjerodostojnost nego i uvjerala o težini problema. Autor je u svom na-

stojanju da evidentira stanje druge generacije migranata postavio niz pitanja na koje nije ni pokušavao dati odgovor. Zalazeći u probleme obrazovanja, integracije, asimilacije, zapošljavanja, obitelji, kulture, dvojezičnosti — svugdje je očit dualizam stavova u kojima se nalazi druga generacija migranata. U procjepu između nepostojanja identifikacije s domaćim stanovništvom i, s druge strane, ograničene mogućnosti povratka u zemlju porijekla (bilo zbog ovisnosti o odlukama roditelja ili nemogućnosti dobivanja zaposlenja u zemlji porijekla) u svijesti te omladine niče misao o suvišnosti, nepoželjnosti i beskorisnosti. Može se prigovoriti autoru na nedovoljnoj sistematičnosti pri obradi podataka, koja razbija kontinuitet praćenja problema. Govoreći o problemima obrazovanja, autor se tri puta vraća tom pitanju: prilikom razmatranja obrazovno-kvalifikacijskih obilježja, školovanja i problema dvojezičnosti te zapošljavanja i doškolovanja i marginalnosti kao životne sudbine. Slično je i pri analizi društveno-ekonomskog položaja druge generacije. Time, međutim, nije bitno umanjena vrijednost ove studije, koja potiče na daljnja produbljena istraživanja otvorenog pitanja tzv. druge generacije migranata.

Hermína Potkonjak

Ivan Očak

»JUGOSLAVENSKI EMIGRANTI IZ AMERIKE U SOVJETSKOM SAVEZU« (između dva rata)

»Spektar«, Zagreb, 1985.

Knjiga Ivana Očaka značajno zaokružuje sliku o ulozu naših iseljenika u međunarodnom radničkom pokretu. Kao takva ona je ispunila, doduše samo djelomično, prazninu u dosadašnjem istraživanju društvenog života naših iseljenika u Americi. Očak se, naime, nije temeljitije pozabavio lijevim pokretom naših iseljenika u SAD, koji je bio pretpostavka iseljenju naših radnika i komunista u Sovjetsku Rusiju. Bez obzira na činjenicu što se u svojoj knjizi opredijelio prije svega za istraživanje problema dolaska u Sovjetski Savez i života u njemu na-

kon oktobarske revolucije, valjalo je da Očak više prostora posveti analizi odnosa u našem iseljeništvu između dva rata u Americi jer bi tako izbjegao i neke netočne ocjene nekih njihovih problema u SAD.

U svom istraživanju Očak se koristio vrlo bogatom arhivskom i bibliotečnom građom. Ipak mu se može prigovoriti da je dao neodmjerenu ocjenu knjige Stjepana Lojena »Uspomene jednog iseljenika«, koja je puna činjenica iz društvenog života iseljenika u SAD, posebno hrvatskih, koji su odigrali presudnu ulogu u lijevom pokretu naših iseljenika u SAD. Lojen je posebno dobro u svojoj knjizi obradio aktivnost lijevog krila u Hrvatskoj bratskoj zajednici, čiji su predstavnici između dva rata i posebno za vrijeme drugoga svjetskog rata davali osnovni ton političkoj aktivnosti Zajednice kao potporne i dobrotvorne organizacije. Da nije bilo te aktivnosti pripadnika lijevog bloka u HBZ, ne bismo danas mogli isticati rezolucije Zajednice kojima je osuđivan bijeli teror u Kraljevini SHS, i na temelju kojih je začel antifašistički pokret naših iseljenika u SAD.

Građa u Očakovoj knjizi podijeljena je u dvije osnovne cjeline:

1. jugoslavenski iseljenici u SAD i Kanadi i
2. u Sovjetskom Savezu na izgradnji socijalizma.

Unutar ove dvije tematske cjeline sistematično su obrađeni problemi iz društvenog života naših iseljenika u Sovjetskom Savezu, a znatno manje oni u SAD i Kanadi (osim u potpoglavlju »Statistički podaci o našim iseljenicima u SAD i Kanadi i njihovom položaju«). Čini nam se da je bilo uputnije da se autor, s obzirom na osnovnu namjenu knjige i razloge odlaska naših iseljenika u Sovjetski savez, koji su ipak bili više političke prirode, umjesto statističkim podacima pozabavio vrlo složenim političkim odnosima u redovima našeg iseljeničtva u SAD. Netočna je ocjena autorova da se naši iseljenici u većini uključuju u napredni radnički i socijalistički pokret u SAD (str. 14).

Točno je da se naši iseljenici najviše uključuju u radnička potporna društva koja im je isplaćivala osigurninu u slučaju što je Hrvatska bratska zajednica, čaju nesreće na poslu ili bolesti.

U najvećem dijelu svoje knjige Očak govori o organiziranju naših iseljenika,

pripadnika radničkog pokreta i članova KP SAD, za pružanje materijalne pomoći Sovjetskoj Rusiji, te njihovim odlaskom kao stručnom radnom snagom u prvu zemlju socijalizma. To je ujedno i najvredniji dio ovoga historijskog znanstvenog rada o našim iseljenicima-komunistima, koji su oduševljeni pobjedom oktobarske revolucije hitali u pomoć prvoj zemlji socijalizma. Autor upozorava na Lenjinovo pismo iz 1918, najprije objavljeno u moskovskoj »Pravdi«, a zatim na kraju iste godine u časopisu »The Class Struggle«, u New Yorku i nedjeljnom listu »The Revolutionary Age« u Bostonu, u kojemu vođa oktobarske revolucije poziva američke radnike da nastupe kao nepomirljivi neprijatelji američkog imperijalizma. U istom pismu Lenjin prvi put upozna je američke radnike s oktobarskom revolucijom.

Nakon pobjede oktobarske revolucije Sovjetskoj Rusiji bila je neophodna materijalna i stručna pomoć zbog velikih materijalnih šteta, koje su uništile ili paralizirale industriju, transport i rudnike i zakočile cjelokupni ekonomski život zemlje. Kada je uz to još 1921—1922. neviđena suša pogodila Sovjetsku Rusiju i zbog toga gladovalo 23 milijuna ljudi, izvršni komitet Komunističke internacionale i Lenjin, uputili su pozive za pomoć proletarijatu cijelog svijeta. Očak vrlo plastično analizira odaziv naših iseljenika i njihovo organiziranje zajedno s drugim stranim radnicima u SAD i Kanadi za pružanje pomoći.

Već godine 1919. osnovali su ruski emigranti u SAD »Društvo za tehničku pomoć Sovjetskoj Rusiji«, koje je najviše učinilo na slanju šesnaest proizvodnih grupa (rudara, mehaničara, građevinara, traktorista i drugih) iz SAD i Kanade.

Za razliku od navedenog društva osnovanog na inicijativu Sovjetske Rusije — »Društvo prijatelja Sovjetske Rusije« bilo je »široka, masovna društvena organizacija Amerikanaca, koji su simpatizirali SSSR. Ta organizacija je sakupljala materijalnu pomoć za Sovjetsku Rusiju, a kasnije je radila na odlasku raznih specijalista na rad u Sovjetski Savez. Tih društava je u Americi niklo skoro 200 diljem čitave Amerike.« (str. 29) Iz temeljite Očakove analize akcija Jugoslavenkog odjela spomenutog društva saznajemo za rezoluciju Narodne hrvatske zajednice s njezine 14. konvencije iz 1921, na kojoj je dana puna podrška spomenutom društvu, a za pomoć Sovjetskoj Ru-

siji dodijeljeno 15.000 dolara. Očak također navodi društvene organizacije koje se uključuju u Jugoslavenski odjel tog društva. Iz popisa je očito da su to pretežno odsjeci NHZ u različitim američkim gradovima. Prema izvještaju o aktivnosti Jugoslavenskog odjela objavljenom u iseljeničkom glasilu »Radnik« naši su iseljenici do sredine 1922. poslali u Sovjetski Savez pomoć vrijednu 1.100.000 dolara u mlijeku, brašnu, žitu i odjeći.

Očak s pravom odvaja odlazak jugoslavenskih radnika-iseljenika i deportiranje »opasnih komunista« iz SAD i Kanade u Sovjetski Savez.

U analizi odlaska naših radnika autor navodi nekoliko skupina i markira glavna mjesta njihova rada u Sovjetskom Savezu. Pošto su se u proljeće 1921. predstavnici Savjeta rada i obrane (STO i VSNH) i KP Amerike u New Yorku dogovorili o organizaciji Autonomne industrijske kolonije Kuzbass u Sibiru krenula je iz New Yorka 3. svibnja 1922. prva skupina od 33 naša kvalificirana radnika pod rukovodstvom Ivana Pintara iz Gorskog Kotara. To je bila grupa poznata pod imenom »Ziglerovskaja komuna« po nazivu posljednjeg rudnika u državi Illinois u SAD gdje su radili rudari iz te grupe. Članovi te grupe i sljedeće dvije bili su angažirani u Kuzbassu u razvijanju ugljene i metalurgijske industrije u Sibiru i na Uralu, u području Kemerova. Nakon odlaska industrijskih radnika organiziraju se skupine poljoprivrednih radnika: traktoristi, kombajneri i drugi poljoprivredni stručnjaci.

Uz organizirani odlazak Očak prikazuje i individualni odlazak redajući vrlo zanimljive biografije naših iseljenika kroz koje možemo pratiti njihov životni put od Jugoslavije preko SAD ili Kanade do Sovjetskog Saveza.

Kao osnovni razlog odlaska naših iseljenika radnika i poljoprivrednika Očak nalazi prvenstveno u simpatijama prema Sovjetskom Savezu, a na drugom mjestu nezaposlenosti. Čini nam se da bi u ovom slučaju bilo ispravnije govoriti o socijalističkom ili komunističkom političkom opredjeljenju naših iseljenika, zbog kojeg su oni imali često neprilike u američkim društveno-političkim prilikama. To njihovo opredjeljenje trebalo bi sagledavati u američkom kontekstu i kao takvo uz simpatije prema SSSR-u uzimati kao osnovni razlog odlaska. Američke vlasti bile su nakon oktobarske revolucije posebno ne-

prijateljski raspoložene prema članovima KP SAD i njenim simpatizerima, a sve do početka tridesetih godina SAD nisu imale niti diplomatske odnose sa Sovjetskim Savezom.

Očak posebno obrađuje naše iseljeničke komuniste, koji su zbog svoje političke aktivnosti bili deportirani u Sovjetski Savez. Među izgnanicima iz Amerike on posebno spominje Stjepana Zinića, koji je do deportacije odigrao značajnu ulogu u radničkom i komunističkom pokretu naših iseljenika u Americi, a poslije bio vrlo aktivan i u SSSR-u. Zinić je nakon svoga drugog dolaska iz Jugoslavije u SAD uređivao od 1924. do 1930. glasilo naših komunista u Americi »Radnik«, a krajem 1929. izabran je za tajnika jugoslavenske sekcije u KP Amerike. Iako u cjelini vrlo dobro analizira političku djelatnost Zinićevu, autor je preoštari u svojim ocjenama kada »Zajedničar«, službeno glasilo Hrvatske bratske zajednice, i neka druga iseljenička glasila, otkrivaju je za deportaciju Zinića iz Amerike, proglašavajući ih režimskim ili desno orijentiranim. Nakon Zinića, kao intelektualnog vođe naših radnika, u SAD su bili deportirani i mnogi drugi: Franjo Borić, Komenović, Marenčić.

Analizirajući probleme oko odlaska naših iseljenika u SSSR, autor nema dovoljnu kritičku distancu prema prilikama u Sovjetskom Savezu. Iako je bez sumnje među našim iseljenicima koji su odlazili bilo, kao što je tvrdila naša napredna iseljenička štampa u SAD i Kanadi (»Radnik« i »Borba«), i provokatora i klevetnika, ne može se poreći da su političke i ekonomske prilike u Sovjetskom Savezu bile neobično teške i kao takve utjecale na dolazak naših radnika-iseljenika.

Premda je nemoguće ustanoviti točan broj naših iseljenika koji su uselili u Sovjetski Savez, ne možemo se složiti s ocjenom da se radilo o masovnoj emigraciji. Ako bismo načinnili i neku procjenu, koja bi se mogla kretati od 1000 do 2000 naših iseljenika na radu u Sovjetskom Savezu, ipak je to neznan broj prema broju od oko 100.000 naših iseljenika u SAD između dva svjetska rata.

U drugom dijelu svoje knjige pod naslovom »U Sovjetskom Savezu na izgradnji socijalizma« Očak analizira rad naših doseljenika u rudnicima Ukrajine i Sibira, na moskovskoj podzemnoj željeznici i u poljoprivrednoj komuni »Sejatelj«.

Najveća skupina doseljenika iz Amerike, a među njima i naših, radili su u Sibiru. Inozemni radnici, konkretno iz Amerike, organizirali su u toku 1921—1922. tzv. Autonomnu industrijsku koloniju u Kuzbassu. Cilj kolonije bio je: pomoć Sovjetskom Savezu u razvitku industrije u Sibiru. Kolonisti su u tom cilju dobili za eksploataciju dio Kuznječkog ugljena bazena. U toj organizaciji neposredno je sudjelovao vođa sovjetske države V. I. Lenjin. (str. 137)

Premda je velika većina naših iseljenika koji su odlazili u SSSR bila socijalističkih ili komunističkih opredjeljenja, vrlo mali broj primljen je u KP.

Najveći broj naših doseljenika radio je na izgradnji moskovske podzemne željeznice, koje je gradnja započela potkraj 1931. Autor navodi podatak iz zapisnika CK KPJ i izvještaja upućenih Kominterni o našim doseljenicima koji su radili na izgradnji moskovske podzemne željeznice. Iz tih podataka vidi se da se KPJ brinula o političkom radu među našim doseljenicima u SSSR-u.

U posljednjem dijelu svoje knjige Očak se osvrće na političku djelatnost naših doseljenika u SSSR-u i pri tom opet stavlja, ne bez razloga, naglasak na ulogu Stjepana Zinića. Međutim ovdje autor iznosi i neke ocjene, koje, po našem sudu, ne stoje. Tako npr. iznosi podatak da je predsjednik HBZ Anton Gazdić početkom tridesetih godina primio zajedno sa još nekim članovima uprave ordene od ambasadora Kraljevine Jugoslavije u Washingtonu. Podatak jest točan, ali autor bi morao znati da su oni te ordene i vratili. Sam Zinić u to vrijeme više nije bio tako dobro upućen u ono što se događalo u redovima našeg iseljenništva nakon što je napustio SAD.

Očak navodi zanimljive podatke o djelatnosti CK KPJ prema iseljeništvu: odluku sa sjednice od 26. IV 1934. da se u Moskvi organizira posebna komisija za izdavanje centralnog biltena namijenjenog iseljenicima, stvaranje emigrantskog odbora na čelu sa Zinićem sa zadatkom da prati iseljeničku štampu i šalje dopise u komunističku i naprednu štampu naših iseljenika u SAD i Kanadu.

Na kraju svoje knjige autor iznosi tužan dio povijesti naših iseljenika u SSSR-u, njihovo stradanje u staljinističkim čistkama. »Činjenica da su bili inozemci, da su došli u SSSR iz kapitalističke zemlje, iz SAD i Kanade, bila je dovoljan razlog da ih se optuži kao 'inozemne agente', kao »trockiste«, »špijune imperijalizma« i tome slično.« (str. 189).

U posljednjem poglavlju pod naslovom »Pomoć iseljenicima iz Moskve« autor iznosi detalje iz Proglasa Crvene pomoći, koji je imao za cilj da i naše iseljenike u SAD i Kanadi pokrene u akciju pružanja materijalne i moralne pomoći jugoslavenskim komunistima, koji stradavaju od terora aleksandrovske monarhističke diktature.

Knjiga Ivana Očaka »Jugoslavenski emigranti iz SAD u SSSR-u« zanimljivo je štivo za one čitaoce koji se znanstveno bave udjelom naših iseljenika u međunarodnom radničkom pokretu, ali u jednakoj mjeri i za širu publiku, jer autor u njoj iznosi zanimljive i potresne priče o našim iseljenicima-komunistima ili simpatizerima naprednog radničkog pokreta u SAD i Kanadi, koji su sudjelovali u početnim koracima izgradnje prve zemlje socijalizma.

Tihomir Telišman